

Schools waste less

No. 2012/306-112TD-16

Izveštaj o evaluaciji

Dragiša Mijačić i dr Vesela Ćurković

May 2014

**EU Pretpristupna pomoć - Program prekogranične saradnje
između Srbije i BiH
EuropeAid /131735/L/ACT/IPA**

Projekat "Schools Waste Less"

Ugovor br. 2012/306-112TD-16

Izveštaj o Finalnoj evaluaciji

Dragiša Mijačić
dr Vesela Ćurković

April 2014.

UVOD

Ovaj izveštaj pripremljen je u skladu sa Ugovorom potpisanim između JKP Duboko Užice i Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER) o finalnoj evaluaciji Projekta "Schools Waste Less", koji je finansiran u okviru šeme EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i Bosne i Hercegovine (EuropeAid /131735/L/ACT/IPA). Evaluaciju su sproveli Dragiša Mijačić, lider tima, i dr Vesela Ćurković, član tima, eksperti InTER-a.

Tim za evaluaciju želi da se zahvali pojedincima iz Užica i Tuzle za vreme koje su posvetili za podršku evaluaciji. Evaluaciju ne bi bilo moguće sprovesti bez njihovih uvida, saveta, znanja, doprinosa i podrške. Posebno se zahvaljujemo Milošu Radojeviću, menadžeru projekta, koji je pružao podršku timu za evaluaciju tokom procesa procene.

Evaluacija je realizovana u aprilu 2014. godine.

Ograničenje odgovornosti: Stavovi i komentari izraženi u ovom tekstu su odgovornost InTER-a i tima za evaluaciju, i ne odražavaju neophodno mišljenje bilo koje druge strane, uključujući JKP Duboko Užice, RRA Zlatibor, JKP Komunalac Tuzla, Udruženje nastavnika "Opstanak" ili Centar za ekologiju i energiju.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	1
REZIME	2
UVOD	4
CILJ EVALUACIJE	4
METODOLOGIJA	4
OPIS PROJEKTA	5
KLJUČNI NALAZI	6
RELEVANTNOST	6
EFIKASNOST	8
DELOTVORNOST	9
ODRŽIVOST	13
UTICAJ	14
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	16
ANEKSI	18
ANEKS 1: SPISAK OSOBA SA KOJIMA SU OBAVLJENI INTERVJUI	18
ANEKS 2: SPISAK REVIDIRANE DOKUMENTACIJE	20
ANEKS 3: PREGLED PRIKUPLJENOG RECIKLABILNOG OTPADA U UŽICU	22
ANEKS 4: PREGLED PRIKUPLJENOG RECIKLABILNOG OTPADA U TUZLI	23
ANEKS 5: TERMS OF REFERENCE	25

SKRAĆENICE

CEE	Centar za ekologiju i energiju
DAC	Koordinacija donatorske pomoći
InTER	Institut za teritorijalni ekonomski razvoj
JTS	Zajednički tehnički sekretarijat EU Programa prekogranične saradnje između Srbije i BiH
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
JKIP	Javno komunalno preduzeće
RRA Zlatibor	Regionalna razvoja agencija "Zlatibor" Užice
SWL	"Schools Waste Less"

REZIME

Ovaj izveštaj sadrži otkrića, zaključke i preporuke završne evaluacije projekta "Uspostavljanje sistema primarne selekcije otpada u školama" ("Schools Waste Less"), koji je finansiran u okviru šeme EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i Bosne i Hercegovine. Projekat su zajednički realizovali JKP "Duboko" Užice i JKP "Komunalac" Tuzla, u saradnji sa Regionalnom razvojnom agencijom "Zlatibor", Udruženjem nastavnika "Opstanak" i Centrom za ekologiju i energiju.

Projekat je trajao 15 meseci, i završen je u aprilu 2014. godine kada je započeta evaluacija. Glavni cilj projekta je uspostavljanje koncepta primarne selekcije otpada u 28 škola u Užicu i Tuzli. Aktivnosti projekta obuhvatale su stvaranje sistema za primarnu selekciju otpada u odabranim školama; unapređenje tehničkih i ljudskih kapaciteta u 2 javna komunalna preduzeća; širenje svesti u školskoj zajednici (direktori, nastavnici, drugi zaposleni i učenici) o primarnoj selekciji čvrstog otpada; promocija koncepta selekcije otpada kroz rad ekoloških sekcija, kvizove i eko-kampove; i promocija rezultata u široj zajednici. Budžet intervencije iznosio je €317.748,00 pri čemu je 257.804,38 (81,13%) traženo od EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i BiH.

Metodologija analize obuhvatila je prikupljanje i analizu primarnih i sekundarnih izvora i ukrštanje dobijenih podataka. Detaljno su proučeni zakonodavni okviri u Srbiji i BiH iz oblasti upravljanja čvrstim otpadom, kao i projektna dokumentacija i drugi eksterni izveštaji. Evaluacioni tim je takođe sproveo intervjue sa ključnim zainteresovanim stranama u Užicu i u Tuzli.

Evaluacija pokazuje da je projekat "School Waste Less" uspešno realizovan. Predlog projekta izrađen je u saradnji svih projektnih aktera, što je značajno doprinelo ostvarenju efikasnosti i delotvornosti projektnih aktivnosti. Izrađeni projekat bio je relevantan u odnosu na zakonodavni okvir i lokalne/regionalne akcione planove za upravljanje čvrstim otpadom, kao i prioritete projektnih partnera i potrebe identifikovanih ciljnih grupa. Tokom implementacije projekat se prilagođavao okolnostima, što je dodatno doprinelo većoj relevantnosti aktivnosti. Jedini problem može da bude u činjenici da lokalno javno komunalno preduzeće Bioktoš iz Užica nije učestvovalo u projektnim aktivnostima, što je uticalo ne samo na relevantnost, već i na izgled za ostvarivanje efekata.

Projekat je realizovan na veoma efikasan način. Razlog za tu visoku efikasnost može se naći u dobroj podeli posla između projektnih partnera, u međusobnom poverenju i dobroj komunikaciji između partnera, kao i izuzetnim procedurama za upravljanje projektom. Kao rezultat toga, projekat je realizovan na vreme i bez većih kašnjenja. Projekat je takođe uspostavio dobre procedure za monitoring i izveštavanje, kako interne tako i eksterne.

Projekat je bio i delotvoran u svojim aktivnostima. Iako postoji problem sa definicijom rezultata i nekim indikatorima učinka, evaluacija može da potvrdi da je projekat uspeo da ostvari svoj specifični cilj i sve očekivane rezultate. Projektna aktivnosti takođe su ostvarile rezultate i sporedne efekte koji prevazilaze rezultate definisane projektom.

Postoji velika verovatnoća da će se postignuti rezultati održati nakon realizacije projekta. Dva javna komunalna preduzeća i škole pokazale su spremnost da nastave sa selekcijom čvrstog otpada. Institucije korisnici održavaće kupljenu opremu, dok će nastavnici biologije koristiti edukativne materijale i priručnike za kvizove za budući rad ekoloških sekcija.

Na polju uticaja, projekat je doprineo određenim pitanjima koja mogu imati pozitivne dugoročne efekte na upravljanje čvrstim otpadom i zaštitu životne sredine. Projekat je uspeo da postigne odvajanje otpada u školama, što je dobra početna tačka za stvaranje sistema selekcije otpada u drugim segmentima društva. Evaluacija potvrđuje da postoje dokazi o promeni ponašanja u blizini škola, jer tu postoje maloprodajni objekti koji selektuju i odlažu svoj čvrsti otpad u školske kontejnere. Takođe, postoje brojne institucije koje se pridružuju projektu tako što organizuju primarnu selekciju svog otpada. U svakom slučaju, da bi podstakli dodatne efekte partneri treba da nastave da rade na pitanjima koja su povezana sa upravljanjem primarnom selekcijom čvrstog otpada, promocijom dobrih praksi postignutih u okviru projekta i širenjem sistema selekcije otpada na druge institucije, javne i private kompanije, i konačno na sam grad.

Na osnovu otkrića, finalna evaluacija daje sledeće preporuke:

PREPORUKA 1: Tokom izrade projekta značajno je da se definišu sveobuhvatni ciljevi i merljivi indikatori, inače će biti veoma teško meriti postignuća projekta na bilo kom nivou (učinak, rezultati i efekti).

PREPORUKA 2: Projektni partneri treba da nastave sa radom na promociji najboljih praksi koje su ostvarene u okviru ove intervencije, i da se zalažu da dođu do šireg konsenzusa o značaju primarne selekcije čvrstog otpada. S tim u vezi, projektni partneri treba kod lokalnih vlasti da se zalažu za veću posvećenost pitanjima koja se odnose na upravljanje čvrstim otpadom.

PREPORUKA 3: U kratkom vremenskom periodu, projektni partneri treba da imaju za cilj širenje na sve javne institucije, velika preduzeća i sektor usluga (tj. banke, maloprodajne radnje, hotele, itd.).

PREPORUKA 4: Projektni partneri treba da nastave da rade na pitanjima zaštite životne sredine sa prekograničnim partnerima, bilo sa partnerima iz ovog projekta ili drugim, jer postoje višestruke koristi u vidu razmene znanja, veština, ideja ili najboljih praksi.

UVOD

Finalna evaluacija obuhvata otkrića, zaključke i preporuke koji su proizašli iz procene projekta "Schools Waste Less", koji je finansiran u okviru šeme EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i Bosne i Hercegovine (EuropeAid /131735/L/ACT/IPA). Projekat su zajednički realizovali JKP "Duboko" Užice (Podnosilac projekta 1 – Vodeći partner) i JKP "Komunalac" Tuzla (Podnosilac 2), u saradnji sa Regionalnom razvojnom agencijom "Zlatibor" (RRA Zlatibor), Udruženjem nastavnika "Opstanak" (Opstanak) i Centrom za ekologiju i energiju (CEE).

Zahtev za finalnom evaluacijom utvrđen je Projektnim zadatkom (ToR), nakon kojeg je potpisan i Ugovor između JKP "Duboko" i InTER-a 31.3.2014.

Finalna evaluacija sprovedena je u aprilu 2014. godine.

CILJ EVALUACIJE

Cilj finalne evaluacije je sprovođenje nezavisne procene učinka projekta sa obe strane granice i merenje ostvarenja projektnih ciljeva, kao i pružanje primjenjivih preporuka za buduću realizaciju sličnih projekata.

Evaluacija je zasnovana na kriterijumima OECD/DAC, pri čemu se ocenjuju relevantnost, efikasnost, delotvornost, održivost i efekti projektne intervencije.

METODOLOGIJA

Metodologija evaluacije određena je u skladu sa zahtevima ToR-a. Evaluacija je sprovedena u tri faze: (1) analiza literature; (2) intervjuji na terenu; i (3) analiza i izveštavanje. Svaka faza evaluacije opisana je detaljno dalje u tekstu.

Analiza literature: Nakon potpisivanja Ugovora, evaluacioni tim sproveo je reviziju svih projektnih dokumenata, koji su uglavnom uključivali predlog projekta i izveštaje, ali i drugu projektnu dokumentaciju koju su projektni partneri stavili na raspolaganje. Kao rezultat ove faze evaluacioni tim je sastavio spisak pretpostavki koje su kasnije verifikovane kroz intervju sa partnerima koji su realizovali projekat i drugim korisnicima.

Intervjuji na terenu: Intervjuji na terenu organizovani su u Užicu i Tuzli, sa predstavnicima svih aktera koji su bili uključeni u implementaciju projekta, kao i sa nastavnicima koji su bili uključeni u projektne aktivnosti. Rad na terenu obuhvatio je i intervju sa direktorima škola i predstavnicima organizacija civilnog društva na koje ova intervencija nije bila direktno usmerena. Spisak osoba sa kojima su obavljani intervjuji nalazi se u Aneksu 1.

Analiza i izveštavanje: Ova faza obuhvatila je pregled svih podataka prikupljenih u prve dve faze, koji su zatim analizirani u odnosu na OECD DAC kriterijume. Ova faza takođe je obuhvatila izradu ključnih preporuka, kao i dostavljanje izveštaja klijentu.

OPIS PROJEKTA

Projekat "Schools Waste Less" je zajednički poduhvat dva javna komunalna preduzeća, Duboko iz Užica i Komunalac iz Tuzle, realizovan u saradnji sa RRA Zlatibor, Udruženjem nastavnika "Opstanak" (Opstanak) i Centrom za ekologiju i energiju (CEE).

Projekat je osmišljen sa ciljem da doprinese zaštiti životne sredine kroz širenje svesti o primarnoj selekciji otpada. Opšti cilj akcije je *doprinos održavanju visokog kvaliteta životne sredine u pograničnoj oblasti kroz saradnju na zajedničkim inicijativama*. Sa druge strane, specifični projektni cilj intervencije bio je *uspostavljanje koncepta primarne selekcije otpada u 28 škola u Užicu i Tuzli*.

Cilj projekta bio je postizanje sledeća četiri rezultata:

- R1: Tehnički okvir za primarnu selekciju otpada uspostavljen u 28 škola u Užicu i Tuzli;
- R2: Unapređeni tehnički i ljudski kapaciteti u 2 javna komunalna preduzeća za prikupljanje, transport i primarnu selekciju otpada;
- R3: 112 zaposlenih u 28 škola pripremljeni za upravljanje primarnom selekcijom otpada i podršku u školama;
- R4: Koncept primarne selekcije otpada realizovan i promovisan u školama u Užicu i Tuzli;
- R5: Lokalna zajednica i šire oblasti upoznate sa primerima dobre prakse u primarnoj selekciji otpada u školama.

Projektna akcija bila je organizovana oko 21 aktivnosti grupisanih u pet grupa koje su direktno povezane sa očekivanim rezultatima. Ključne aktivnosti tih grupa su: nabavka kanti za otpatke i kontejnera; nabavka namenskih vozila; obuka školskih domara, pomoćnog osoblja i nastavnika biologije; organizacija informativnih predavanja, kvizovi i ekološki kamp; i promocija i vidljivost.

Ciljne grupe projekta bile su 2 javna komunalna preduzeća, učenici osnovnih i srednjih škola, nastavnici biologije, pomoćno osoblje i domari iz 28 škola. Krajni korisnici bili su uprave škola, lokalna samouprava i stanovnici Užica i Tuzle (~170.000).

Budžet intervencije bio je €317.748.00, od čega 257.804,38 (81,13%) traženo od EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i BiH.

Ukupno trajanje akcije bilo je 15 meseci.

KLJUČNI NALAZI

RELEVANTNOST¹

U središtu pažnje ovog projekta bilo je eksperimentisanje sa primarnom selekcijom otpada u Užicu i Tuzli u osnovnim i srednjim školama. Projektna ideja inicirana je od strane JKP Duboko, a zatim je razrađena u saradnji sa RRA Zlatibor i JKP Komunalac Tuzla, i konačno oblikovana sa projektnim partnerima (NVO Opstanak i Centar za ekologiju i energiju - CEE). Drugim rečima, svi akteri koji su angažovani u okviru projekta učestvovali su i u izradi projekta. Ovaj modalitet u razradi projektne intervencije značajno je doprineo relevantnosti projektne akcije, pri čemu se vodilo računa da aktivnosti budu usklađene sa potrebama ciljnih grupa i krajnjih korisnika.

Nekoliko zakona reguliše upravljanje otpadom u Srbiji. Među njima su najznačajniji Zakon o upravljanju otpadom², Zakon o zaštiti životne sredine,³ i Zakon o komunalnim delatnostima.⁴ Pored pravnih akata, postoji i Strategija upravljanja otpadom Republike Srbije za period 2010-2019.⁵

Lokalne samouprave u obavezi su da usvoje regionalne⁶ i lokalne planove upravljanja otpadom,⁷ koji će regulisati selekciju otpada za reciklažu.⁸ Grad Užice usvojio je Odluku o komunalnom uređenju,⁹ Lokalni plan za upravljanje otpadom 2011-2020 i Regionalni plan za upravljanje otpadom,¹⁰ koji regulišu upravljanje otpadom u Gradu Užicu.

U skladu sa lokalnim aktima, Grad Užice prepoznaje lokalno Javno komunalno preduzeće "Bioktoš" (u daljem tekstu Bioktoš) kao nadležno za upravljanje otpadom, uključujući i selekciju otpada. Sa druge strane, kao regionalna kompanija, JKP Duboko nadležno je samo za selekciju i odlaganje sekundarnog otpada, koje dostavljaju lokalna komunalna preduzeća.¹¹ Stoga se relevantnost uključivanja JKP Duboko u ovu projektnu akciju, umesto JKP Bioktoš, može dovesti u pitanje.

Primarna selekcija otpada¹² u Užicu prepoznata je kao neophodna, što je jasno izraženo u Lokalnom planu za upravljanje otpadom. Ovaj plan sadrži program za selekciju otpada, pri

¹ Relevantnost se definiše kao mera u kojoj su ciljevi intervencije konzistentni sa zahtevima ciljnih grupa i korisnika, potrebama u zemlji, globalnim prioritetima i partnerskim i donatorskim politikama i merama.

² "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010

³ "Sl. glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon i 43/2011 - odluka US

⁴ "Sl. glasnik RS", br. 88/2011

⁵ "Sl. glasnik RS" br. 29/2010

⁶ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010, Član 12

⁷ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010, Član 13

⁸ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010, Član 43

⁹ Odluka o komunalnom uređenju "Sl. list opštine Užice" br 6-1/08

¹⁰ Odluka o komunalnom uređenju "Sl. list opštine Užice" br 12/13

¹¹ Tokom intervju sa predstavnicima JKP Duboko i RRA Zlatibor, pomenuto je da je grad Užice usvojio akt koji daje pravo JKP Duboko na primarno prikupljanje otpada. Evaluatori nisu mogli da pronađu takav akt/odluku u Službenom glasniku Grada Užica.

¹² Primarna selekcija otpada nije na odgovarajući način definisana u pravnim okvirima. Zakon o upravljanju otpadom definiše pojam "klasifikacija otpada" koji se odnosi na seaparaciju otpada u odnosu na jednu ili više kategorija, Regionalni plan za upravljanje otpadom definiše "primarnu selekciju otpada" kao klasifikaciju otpada na suvi i mokri otpad u domaćinstvima. Nacionalna strategija za upravljanje otpadom i Lokalni plan za

čemu se komunalni otpad deli u dve kategorije: "suvi" za reciklabilni otpad (tj. papir, staklo, plastika, PET, itd.) i "mokri" za biorazgradivi otpad. Grad je odlučio da Bioktoš bude nadležan za sprovođenje ovog programa, a proces je organizovan tako što su postavljene odvojene kante za otpatke za suvi i mokri otpad na svakom mestu za odlaganje u gradu. Iako svrha ove evaluacije nije bila da proceni kvalitet ovog programa, mnogi sagovornici i sekundarni izvori potvrdili su da je svest o separaciji otpada kod lokalnih vlasti ostala na veoma niskom nivou. Lokalno stanovništvo takođe nije pokazalo značajno odobravanje separacije otpada.¹³ Zbog toga se ova intervencija s pravom fokusirala na širenje svesti o pitanjima primarne selekcije otpada među lokalnim stanovništvom, u ovom slučaju među učenicima osnovnih i srednjih škola i njihovim nastavnicima.

Strategija upravljanja otpadom Republike Srbije definiše kratkoročne (2010-2014) strateške ciljeve, a među njima je i cilj da se razvije sistem za primarnu selekciju otpada u okviru lokalnih samouprava. Među aktivnostima i merama koje su povezane sa ovim specifičnim ciljem, dve su usko povezane sa ovom projektnom akcijom: širenje svesti o klasifikaciji otpada na samom izvoru; postavljanje obojenih kanti za otpatke u lokalnim samoupravama za prikupljanje reciklabilnog otpada. Pored toga, Zakon o upravljanju otpadom propisuje da domaćinstva i drugi izvori komunalnog otpada treba da vrše separaciju otpada za reciklažu.¹⁴ Stoga je rad na primarnoj selekciji otpada definitivno u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i strateškim okvirom koji reguliše ova pitanja u Srbiji.

Upravljanje otpadom u Bosni i Hercegovini reguliše se na nivou entiteta. Pravni okvri dat je kroz Zakon o upravljanju otpadom,¹⁵ kao i kroz nekoliko pravilnika i podzakonskih akata koji klasifikuju vrste otpada i procedure za njihov tretman. Zakon definiše da će svaki kanton u Federaciji usvojiti Kantonalni plan za upravljanje otpadom koji je u skladu sa Strategijom upravljanja otpadom Federacije BiH.¹⁶ Strategija upravljanja otpadom Federacije BiH usvojena je za period 2008-2018, a Federalni plan za upravljanje otpadom za period 2012-2017. Strategija je postavila ambiciozne ciljeve koji do 2018. godine predviđaju da se reciklira 55% papira i kartona, 15% plastike, 65% gvožđa/metala, 40% stakla i 70% bio-otpada iz javnih parkova. Ovi indikatori ne mogu biti postignuti bez postojanja programa koji obuhvata primarnu selekciju otpada na izvoru i širenje svesti među stanovništvom, zbog čega je ova projektna akcija relevantna za Strategiju, posebno na polju širenja svesti među lokalnim stanovništvom jer prikupljeni reciklabilni otpad nije značajan za veći doprinos tim indikatorima.

Vlada Tuzlanskog kantona je trebalo da izradi Kantonalni plan za sakupljanje otpada za period 2013-2018, ali taj dokument još uvek nije pripremljen.¹⁷ Što se tiče upravljanja otpadom u Tuzlanskom kantonu, trenutno se primenjuju Zakon o zaštiti životne sredine¹⁸ i

upravljanje otpadom koriste pojmove "primarna selekcija otpada", ali nijedan ne definiše na šta se odnosi taj pojam.

¹³ Razlog za ovo može biti u činjenici da uglavnom nedostaju efikasni mehanizmi za selekciju otpada.

¹⁴ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010, Član 43

¹⁵ "Službene novine Federacije BiH", 33/03 and 72/09

¹⁶ "Službene novine Federacije BiH", Article 9

¹⁷ Monitoring izveštaj o učinku Vlade Tuzlanskog kantona u period 01/01 - 31/12/2013, strana 27, Centri civilnih inicijativa, raspoloživo na: <http://bit.ly/1kI7G5y>

¹⁸ Službene novine TK 6/98

Zakon o komunalnim djelatnostima¹⁹. Projektna akcija takođe je relevantna u odnosu na ove zakonske akte.

Projektna akcija relevantna je i u odnosu na nastavne planove osnovnih i srednjih škola, u Tuzli i u Užicu. Projekat je posebno relevantan za rad školskih ekoloških sekcija koje edukuju učenike o pitanjima u vezi sa ekologijom i zaštitom životne sredine. Projekat je bio relevantan i za unapređenje metoda nastave, posebno kroz davanje praktičnih primer za teoretska objašnjenja. Projekat je bio relevantan i za ocenjivanje škola u Srbiji, koje na godišnjem nivou sprovodi Ministarstvo prosvete. Relevantnost akcije povećalo je učešće dve organizacije civilnog društva (Opstanak i CEE), koje su izradile prilagođene nastavne materijale za rad sa ekološkim sekcijama u okviru škola koje učestvuju na projektu.

Značajno je naglasiti da je relevantnost projekta ponovo potvrđena krajem 2013. i početkom 2014. godine kada se u Užicu desila prirodna katastrofa sa zagađenjem vode za piće. U to vreme je flaširana voda distribuirana stanovnicima Užica, i bilo je veoma važno da ovaj projekat može da prikuplja plastične flaše bar u okviru škola.

Projekat je izrađen u skladu sa ciljevima EU IPA Programa prekogranične saradnje između Srbije i BiH. Prekogranična relevantnost može se naći u deljenju iskustva između ova dva grada u upravljanju otpadom, kao i deljenju najboljih praksi u nastavnim predmetima o zaštiti životne sredine i biologiji, kako u osnovnim, tako i u srednjim školama.

EFIKASNOST²⁰

Projektna akcija odlikuje se visokom efikasnošću u svim segmentima projektnih operacija. Glavni razlog koji leži iza visoke efikasnosti je odgovarajući modalitet implementacije koji se odražava u dobroj podeli rada i poverenjem u odnosima između uključenih aktera, kao i odgovarajućem upravljanju projektom. Kao rezultat toga, sve aktivnosti su realizovane skoro bez ikakvih kašnjenja i u skladu sa akcionim planom.

Podela rada urađena je u skladu sa odgovornostima i sposobnostima uključenih aktera. RRA Zlatibor delegirala je iskusnog projektnog menadžera sa izuzetnim liderskim i koordinacionim veštinama, što je bilo apsolutno od suštinske važnosti za uspeh projekta jer drugi partneri nisu imali direktno iskustvo u upravljanju EU projektima ovog obima, posebno ne projektima koji su prekogranični. Projektni menadžer uspostavio je odličan odnos sa svim projektnim partnerima, na osnovu saradnje, međusobnog poverenja i razumevanja, što je vodilo celu intervenciju u pravom smeru. Projektni menadžer takođe ima dobre veštine koje se odnose na mobilisanje ključnih zainteresovanih strana kao što su visoki opštinski službenici ili školska uprava, što je takođe bio veoma značajan doprinos realizaciji projekta. Projektno osoblje iz partnerskih organizacija bilo je veoma kompetentno za svoje zadatke, i pokazalo je visok nivo učinka u realizaciji dodeljenih aktivnosti.

¹⁹ Službene novine TK 11/2005

²⁰ Efikasnost je mera upravljanja projektom u odnosu na postizanje ciljeva, uz korišćenje resursa sa najmanje troškova. Efikasan menadžment je ključni deo efikasnosti i delotvornosti raspoloživih sredstava. Uzevši u obzir ograničenja izrađenog projekta i odgovarajuća ograničenja, delotvoran menadžment je često ključna pokretačka snaga za utvrđivanje prave pozicije intervencije i identifikaciju korektivnih mera.

Duboko i Komunalac su dva javna komunalna preduzeća sa sličnim delatnostima,²¹ pa stoga govore istim jezikom kada je u pitanju upravljanje otpadom. Drugim rečima, saradnja između dva javna komunalna preduzeća je bila veoma dobra, što je bilo veoma korisno za efikasnost intervencije. Isti je slučaj sa saradnjom između Opstanka i CEE. Ove dve organizacije imaju sličnu misiju sa fokusom na pitanja koja se odnose na oblasti obrazovanja i zaštite životne sredine, i saradnja među njima je takođe tekla lako i bez problema. Značajno je napomenuti da je saradnja između preduzeća Duboko i Opstanak, ili Komunalac i CEE takođe bila veoma dobra, što je omogućilo uspešnu realizaciju zajedničkih aktivnosti, čak i onih koje nisu prvobitno planirane u pokviru predloga projekta, kao što su brojne studijske posete direktora škola i učenika deponijama i postrojenjima za selekciju otpada.

Međusobno poverenje takođe je značajno doprinelo efikasnosti. Evaluacija može da potvrdi visok nivo poverenja među projektnim partnerima, koji se odražava u tome da je realizacija dodeljenih dužnosti tekla bez problema, a potvrđen je i kroz spremnost za nastavak saradnje u budućnosti. Pored drugih faktora, poverenje među partnerima takođe je bilo razvijeno kroz dobru komunikaciju između partnera, veoma često na dnevnom nivou. Komunikacija preko internet/elektronske pošte doprinela je unapređenju kapaciteta i veština mnogih nastavnika, jer u svom poslu nisu imali prilike da koriste elektronsku poštu za korespondenciju.

Odgovarajuće upravljanje vremenom takođe je odraz uspešnog upravljanja projektom. Akcioni plan izrađen je na početku intervencije i prilagođen je školskom kalendaru. Svi projektni partneri poštovali su svoje zadatke, i došlo je samo do manjih kašnjenja u slučaju nabavke kamiona i kanti za otpatke. Ipak, ova kašnjenja nisu ni na koji način uticala na realizaciju projekta. Uspešno upravljanje vremenom takođe se naslanjalo na činjenicu da su nastavnici biologije realizovali mnoge projektne aktivnosti, jer njihovo redovno izvođenje nastave zavisi od dobrog planiranja.

Projekat je takođe uspeo da napravi dobar sistem nadzora kroz mesečne izveštaje u kojima su svi partneri morali da učestvuju. Menadžer projekta bio je zadužen za eksterno izveštavanje Zajedničkom tehničkom sekretarijatu i Delegaciji EU u Srbiji, dok je Podnosilac prijave 2 (Komunalac) pripremao te izveštaje na bosanskoj strani.

Iako evaluacija nije imala mandat da vrši finansijsku reviziju, opšti utisak je da je finansijski menadžment bio dobar. Kofinansiranje je uglavnom pokriveno kroz plate. Odgovarajući finansijski menadžment takođe je potvrđen kroz dva eksterna monitoring izveštaja koje je inicirao Zajednički tehnički sekretarijat tokom realizacije projekta.

DELOTVORNOST²²

Projektna akcija organizovana je oko jedinstvenog specifičnog cilja, koji je definisan kao *uspostavljanje koncepta primarne selekcije otpada u 28 škola u Užicu i Tuzli*. Planirano je da se ovaj cilj meri indikatorom koji je definisam na sledeći način: *ukupna količina primarne*

²¹ Iako su Duboko i Komunalac oba javna komunalna preduzeća nadležna ta upravljanje otpadom, između njih postoji razlika. Dok je Duboko regionalno preduzeće sa nadležnošću za odlaganje otpada i sekundarnu selekciju otpada, Komunalac je lokalno javno preduzeće koje se brine i o primarnoj i o sekundarnoj selekciji otpada i njegovom odlaganju.

²² Delotvornost se definiše kao mera trenutne i vidljive promene u ciljnim grupama kao direktan rezultat projektnih aktivnosti i ostvarenja učinka. Posmatra se kroz verifikaciju očekivanog učinka.

selekcije otpada u školama povećana za 15% do kraja projektnih aktivnosti. Evaluacija potvrđuje da je specifični cilj ostvaren jer je sistem primarne selekcije otpada uspostavljen u 28 škola, od koji je 14 u Užicu, i 14 u Tuzli. Ovo se može dodatno potvrditi kroz projektne izveštaje i eksterne monitoring misije, kao i evaluacionu misiju koja je razgovarala sa 28 nastavnika biologije (po jedan iz svake škole) iz Tuzle i Užica.

Ipak, potrebno je navesti da indikator rezultata nije postavljen na odgovarajući način jer ne postoje polazni podaci koji bi nam omogućili da merimo promenu. Zbog toga evaluacija ne može u potpunosti potvrditi povećanje selektovanog otpada od 15%. Međutim, iz intervju sa nastavnicima biologije, nekoliko direktora i predstavnicima preduzeća Duboko i Komunalac, može se zaključiti da je nivo selektovanog otpada drastično povećan tokom realizacije projekta. Za ovu tvrdnju postoji nekoliko indicija. Prvo, nivo (neselektovanog) otpada u kantama koje se nalaze u učionicama mnogo je manji od momenta kada su kante za primarnu selekciju otpada postavljene.²³ Drugo, škole su koristile sistem primarne selekcije otpada kada su čistili arhive i prostorije, tokom zimskog i letnjeg raspusta.²⁴ U prošlosti ova vrsta otpada nije kategorisana, i odlagana je zajedno, te stoga postoji jasan doprinos projekta primarnoj selekciji otpada. Treće, što je povezano sa uticajem, postoji dokaz da je akcija na primarnoj selekciji otpada u školama doprinela promenama kod krajnjih korisnika (tj. radnje u okruženju, druge institucije, učenici koji donose otpad iz domaćinstva u školu), što je takođe doprinelo količini odvojenog otpada u školama (krajnji korisnici koriste školske kontejnere za odlaganje otpada).

Takođe je značajno pomenuti da je delotvornost projekta ostvarena kroz dobar odnos sa predstavnicima lokalnih vlasti iz oblasti obrazovanja. Posebno je projekat predstavljen Aktivu direktora škola u Užicu, koji je obezbedio podršku koja je bila ključna za realizaciju u svih 14 škola u Gradu. U Tuzli je ključna podrška dobijena od Pedagoškog zavoda Tuzla, koji je predložio 14 škola za učešće u ovom projektu na osnovu njihovih rezultata u oblasti ekologije. Ova vrsta podrške dobijena od visokih prosvetnih institucija bila je veoma značajna za uprave škola, koje su podstaknute da aktivno učestvuju u projektnim aktivnostima.

Projekat je imao 5 projektnih rezultata i 21 aktivnost, pri čemu su tri aktivnosti povezane sa prvim, drugim i trećim očekivanim rezultatom, osam aktivnosti je povezano sa četvrtim, a četiri aktivnosti s petim očekivanim rezultatom. Rezimirani zaključci i očekivanim rezultatima predstavljeni su dalje u tekstu.

REZULTAT 1: Tehnički okvir za primarnu selekciju otpada razvijen u 28 škola u Užicu i Tuzli.

Opšti zaključak: Postoji mnogo dokaza koji mogu značajno da potvrde ostvarenje ovog rezultata. Tehnički uslovi uspešno su realizovani u 28 škola, od kojih 14 iz Užica i 14 iz Tuzle. Projekat je obuhvatio sve osnovne i srednje škole u Užicu, dok su u Tuzli škole morale da konkurišu za učešće u projektu.

²³ Ovo je potvrđeno u razgovoru sa domarima i pomoćnim osobljem

²⁴ Obim reciklabilnog otpada sakupljenog u školama predstavljen je u Aneksu 3 (zaUžice) i Aneksu 4 (za Tuzlu). Iz ovig vrednosti možemo da zaključimo da je vrhunac u prikupljenom otpadu dostignut u decembru 2013. godine, kada su škole čistile svoje prostorije.

Status indikatora: **Indikator:** 336 kanti za primarnu selekciju otpada i 14 kontejnera nabavljeno i postavljeno u školama u Užicu i Tuzli do trećeg meseca projektnih aktivnosti.

Zaključak: Projekat je uspeo da nabavi neopodne kante za otpatke i kontejnere za postavljanje tehničkih uslova za primarnu selekciju otpada. Na osnovu analize u školama utvrđeno je da je modifikovan broj kanti za otpatke koje su nabavljene. Naime, analiza je pokazala da postoji potreba za manjim kantama nego što je prvobitno planirano, što je povećalo broj kanti. Zbog toga je umesto 168 kupljena 251 plastična kanta u Užicu (u dve veličine i četiri boje). Ovo je bilo opravdano povećanje, što je potvrđeno kroz odobrenje Prelaznog izveštaja. Postojalo je manje kašnjenje u nabavci kanti za otpatke (nabavka nije sprovedena u prva tri meseca, ali to nije značajno uticalo na realizaciju projekta.

REZULTAT 2: Povećani tehnički i ljudski kapaciteti u 2 javna komunalna preduzeća za prikupljanje, transport i primarnu selekciju otpada

Opšti zaključak: Tehnički kapaciteti dva javna komunalna preduzeća povećani su nabavkom 2 vozila (po jedno za svako JKP). Ovi kamioni bili su neophodni za realizaciju projekta jer su korišćeni za prikupljanje otpada u školama. Drugim rečima, bez ovih kamiona nije bilo moguće realizovati projekat jer nijedno JKP nije imalo sopstvena vozila koja bi se mogla koristiti za ovaj projekta. Takođe je značajno pomenuti da je projekat nabavio specijalizovane kamione, koji su prilagođeni potrebama ova dva JKP. Drugim rečima, postoji razlika u funkcionalnosti kamiona koji su kupljeni za preduzeća Duboko i Komunalac. Kao rezultat ove razlike, preduzeće Duboko može da meri težinu otpada prikupljenog u svakoj školi, što nije tehnički moguće u slučaju preduzeća Komunalac.

Rezultati na polju unapređenja ljudskih kapaciteta u ova dva JKP prilično su slabi, ali ni sam projekat nije izrađen tako da bude jak u ovoj komponenti. Drugim rečima, projekat je organizovao uvodne treninge o primarnoj selekciji otpada u oba JKP, koji su se prvenstveno fokusirali na uspostavljanje sistema za prikupljanje otpada u školama.

Status indikatora: **Indikator:** nabavljena 2 vozila za transport selektovanog otpada, realizovane 4 prezentacije za zaposlene u JKP u Užicu i Tuzli do četvrtog meseca projektnih aktivnosti.

Zaključci: Indikator je ostvaren, jer je projekat uspešno nabavio 2 specijalizovana vozila i organizovao prezentacije za zaposlene u JKP. Kod nabavke vozila bilo je manjeg kašnjenja, ali to nije značajno uticalo na realizaciju projekta.

REZULTAT 3: 112 zaposlenih u 28 škola pripremljeno za upravljanje i podršku primarnoj

selekciji otpada u školama

Opšti zaključak: Projekat je organizovao prezentacije za domare/pomoćno osoblje i druge nastavnike u svakoj školi u kojoj je projekat realizovan. Projekat je takođe organizovao specijalizovane obuke za nastavnike biologije koji su pomagali u implementaciji u svojim školama.

Ovaj očekivani rezultat osmišljen je na isti način kao i odgovarajući indikator, što metodološki nije ispravno.

Status indikatora: **Indikator:** Za 112 zaposlenih u školama predstavljen je proces primarne selekcije otpada kroz 4 prezentacije i 2 obuke.

Zaključci: Ovaj indikator je modifikovan, jer je prema Odobrenju obaveštenja, dopis 2 br. 06025 od 14. februara, projekat organizovao prezentacije i konsultacije sa domarima /pomoćnim osobljem i drugim nastavnicima u svakoj školi. Drugim rečima, broj prezentacija je mnogo veći od prvobitno planiranog. Na tim prezentacijama bilo je 114 učesnika u Užicu, a u Tuzli je prisustvovalo 105 učesnika. Ovi podaci pokazuju da je indikator ostvaren.

Projekat je takođe uspešno organizovao obuke za nastavnike, što je bilo neophodno za uspešnu realizaciju projektne intervencije.

Napomena: S obzirom na to da je projektni indikator ponovo definisan, javila se potreba da se i logički okvir ponovo definiše.

REZULTAT 4: Koncept primarne selekcije otpada implementiran i promovisan u školama u Užicu i Tuzli

Opšti zaključak: Evaluacija potvrđuje da je projekat uspešno realizovao sistem za primarnu selekciju otpada u školama u Tuzli i Užicu. Sistem za primarnu selekciju uspešno je organizovan u svim segmentima: od širenja svesti u školama, preko edukacije učenika, domara, pomoćnog osoblja i nastavnika, do kreiranja efikasnog sistema sa preduzećima Duboko/Komunalac za redovno pražnjenje kanti za otpatke.

Status indikatora: **Indikator:** 20.000 učenika i nastavnika upoznato sa procesom primarne selekcije otpada kroz štampane brošure, grupno informisanje, 500 učenika učestvovalo u kviz-takmičenjima, 56 učenika učestvovalo u dva zajednička eko-kampa.

Zaključci: Projekat je dizajnirao i štampao brošure, koje su kasnije distribuirane svim učenicima u ciljnim školama. Projekat je takođe organizovao kviz-takmičenja za učenike, što je među njima bilo veoma dobro prihvaćeno, a posebno među onima koji učestvuju u radu ekoloških sekcija. Projekat je organizovao i dva eko-kampa, na Tari i u Tuzli za učenike koji su pobedili na školskim takmičenjima. Ukratko,

indikator je ostvaren u potpunosti.

REZULTAT 5: Lokalne i šire zajednice upoznate sa primerima dobre prakse u primarnoj selekciji otpada u školama

Opšti zaključak: Evidentno je da je projekat bio uspešan u postizanju vidljivosti u školama. Projekat je promovisan na internet stranama partnera, na fejsbuku, lokalnim TV stanicama i u drugim medijima. Međutim, finalna evaluacija nije mogla precizno da proceni koliki je u lokalnim i širim zajednicama obim vidljivosti projekta, ostvarenih rezultata i primera dobre prakse u primarnoj selekciji otpada u školama.

Status indikatora: **Indikator:** Projekatne aktivnosti, rezultati i ciljevi predstavljeni lokalnoj i široj zajednici kroz 6 TV izveštaja i 1 spot, emitovanih na lokalnim-regionalnim medijima i na početnoj i završnoj konferenciji.

Zaključci: Postoje dokazi da je projekat promovisan putem TV izveštaja, kratkog filma koji je emitovan u medijima, na početnoj i završnoj konferenciji, što je u skladu sa ovim indikatorom. Međutim, iako to nije bilo predviđeno projektom, bilo je neophodno promovisati rezultate projekta široj zajednici i korišćenjem drugih sredstava.

ODRŽIVOST²⁵

Održivost je dugoročna mera i finalna evaluacija može dati samo izgleda ili pretpostavke o tome da li će postignuti rezultati održati u budućnosti. Ipak, postoje snažni pokazatelji da je projekat kreirao modalitet koji će omogućiti održivost primarne selekcije otpada u ciljnim školama. Ovo je potvrđeno i u intervjuima sa predstavnicima preduzeća Duboko i Komunalac, i sa direktorima škola. Primarna selekcija je veoma značajna tema za oba JKP, i oni su spremni da nastave prikupljanje selektovanog otpada. Škole su takođe izrazile spremnost da nastave sa odvajanjem školskog otpada dok su god JKP zainteresovana da prazne kante. Nastavnici biologije su pokazali snažnu posvećenost podršci održivosti celog procesa, što je takođe značajna varijabla.

Održivost kupljene opreme, kao što su specijalizovana vozila ili kante za otpatke, takođe je na visokom nivou, jer će njih održavati ili čuvati institucije korisnici. Kroz nabavku kanti za otpatke i uspostavljanje saradnje sa javnim komunalnim preduzećima, školama je omogućeno da učestvuju u drugim projektima koji se odnose na zaštitu životne sredine i upravljanje otpadom.

Postoje veliki izgledi za održivost nastavnog materijala i priručnika za kvizove, jer je njihovo buduće korišćenje od strane ekoloških sekcija potvrđeno kroz razgovore sa nastavnicima

²⁵ Održivost se definiše kao nastavak koristi od projektne intervencije nakon što je završena glavna eksterna podrška. Kao i kod uticaja, održivost se može proceniti tek nakon projektne intervencije jer se odnosi na to da li postoji verovatnoća da će se pozitivni rezultati projekta na nivou cilja nastaviti nakon završetka spoljnih fondova.

biologije. Postoje i dokazi da su ti priručnici uvršteni u nastavni plan, što je jak pokazatelj održivosti.

Održivost rezultata u okviru škola bi se mogla ostvariti zbog činjenice da je Ministarstvo prosvete počelo da ocenjuje učinke škola. Zbog učestvovanja na ovom projektu, škole iz Užica dobile su visoke ocene u segmentima koji se odnose na ekologiju, što je bilo veoma značajno za direktore škola. Na ovom polju očekuje se da će škole biti zainteresovane ne samo za održavanje primarne selekcije otpada već i za rad na proširenju ove inicijative.

UTICAJ²⁶

Efekat je mera koja ocenjuje ostvarenost opšteg cilja i njegovog indikatora. Opšti cilj se definiše kao *doprinos održavanju visokog kvaliteta životne sredine u pograničnoj oblasti kroz saradnju na zajedničkim inicijativama*. Ovaj cilj nije formulisan na odgovarajući način jer iz ove rečenice nije u potpunosti jasno čemu projektna intervencija pokušava da doprinese na nivou uticaja. U određenoj meri je jasno da projekat ima za cilj da rešava pitanja koja se odnose na životnu sredinu kroz zajedničke inicijative, ali ovo nije bilo dovoljno za odgovarajuću procenu ostvarenja ovog cilja.

Indikator postignutih uticaja je takođe nejasan. On je formulisan na sledeći način: *ukupna količina odloženog otpada smanjena za 5% na deponijama do kraja 2015. godine*. Slično kao i kod indikatora rezultata, ne postoje polazni podaci koji bi nam omogućili da merimo napredak kod ovog indikatora tokom i nakon implementacije. Pored toga, indikator je veoma ambiciozan jer je ova intervencija malog obima da bi doprinela smanjenju odlaganja otpada na deponije od 5%. Na kraju, nejasna je veza između ovog indikatora i opšteg cilja. Drugim rečima, ovaj indikator ne može meriti opšti cilj.

Ipak, moguće je razmatrati uticaj projekta čak i izvan strukture opšteg cilja i odgovarajućeg indikatora. U tom slučaju govorilo bi se o dodatnim aktivnostima i spoljnim uticajima projekta na krajnje korisnike.

Postoji mnogo pokazatelja da je projekat doprineo promenama ponašanja ciljnih grupa i krajnjih korisnika. Prema izjavama nastavnika biologije, učenici su donosili plastične flaše i papir od kuće u školu. Postoji i primer gde su maloprodajni objekti u blizini škola (posebno blizu medicinske škole u Užicu) odvajali otpad i bacali ga u kontejnere koji su postavljeni za primarnu selekciju. U Užicu, projekat je privukao pažnju drugih institucija na koje su mehanizmi primarne selekcije otpada prošireni (npr. obdanište "Poletarac", Zajednički tehnički sekretarijat, Dom za decu i omladinu "Petar Radovanović", Udruženje invalida cerebralne i dečje paralize, Eko Hostel, Crveni krst, itd.). Projekat je takođe privukao pažnju i u Tuzli, dodatno uključujući gimnaziju Meša Selimović, međunarodni koledž, 11 obdaništa, blok zgrada u jednom tuzlanskom naselju, i dr. Ipak, evaluacija ne može dati postojan

²⁶ Uticaj se definiše kao: pozitivni i negativni, primarni i sekundarni dugoročni efekti koji su rezultat razvojne intervencije, direktno ili indirektno, namerno ili nenamerno. Formalno, uticaj (i održivost) mogu samko u potpunosti biti procenjeni nakon završetka projekta, jer, on kao razvojna mera pokušava da da procenu o pozitivnim i negativnim, primarnim i sekundarnim dugoročnim efektima koji su rezultat razvojne intervencije, direktno ili indirektno, namerno ili nenamerno. Zbog toga, uticaj meri efekat projekta u odnosu na ostvarivanje opšteg cilja. Pozitivan uticaj je rezultat ukoliko je postignuta svrha projekta, čime se doprinosi ostvarenju opšteg cilja.

odgovor na pitanje na koji način će se ovo održati u budućnosti, i da li će ovo ponašanje imati značajan efekat na primarnu selekciju otpada ili ne.

Projekat je već generisao dodatne aktivnosti u mnogim segmentima, a posebno je značajno pomenuti one na polju prekogranične saradnje. Na primer, dva učenika koji su se sreli tokom projekta odlučili su da naprave zajednički predlog projekta koji je podnet kancelariji USAID-a u BiH. Dve srednje škole iz Užica učestvovala su na Festivalu obnovljive energije u Tuzli. Postoje i primeri deljenja nastavnih metoda između nastavnika biologije iz Užica i Tuzle, kao i deljenja najboljih praksi u metodama vršnjačke edukacije.

Kao što je prethodno istaknuto, projekat je razvio veoma dobru saradnju između projektnih partnera. Ova saradnja može doprineti zajedničkim akcijama u budućnosti koje takođe mogu kreirati efekat. Na primer, postoji veoma dobra saradnja između škola i komunalnih preduzeća u oba grada. Kao deo te saradnje, nastavnici biologije su organizovano doveli učenike iz eko-sekcija na gradske deponije i fabrike za selekciju otpada u oba grada da u praksi vide kako se organizuje odvajanje otpada. Nekoliko direktora škola takođe je posetilo prostorije JKP Duboko. U Tuzli je unapređena saradnja između JKP Komunalac i CEE i već su pripremili projektne predloge za nove inicijative. Pre projekta postojala je ograničena komunikacija između JKP Komunalac i škola u Tuzli, a projekat je doprineo poboljšanju saradnje i međusobnog poverenja. Kroz ovu saradnju Komunalac je povećao svoju vidljivost, kao kompanije koja se brine o obrazovanju i javnom interesu uopšte. Saradnja između škola i CEE uvek je bila dobra i ovaj projekat je produbio odnose koji su već bili dobri.

Jasno je da je projekat imao uticaj na zaštitu životne sredine jer bi bez ove intervencije odvojeni otpad završio neselektovan na deponiji. Važno je pomenuti da je Užice bilo pogođeno prirodnom katastrofom, kada je voda za piće bila zagađena i kada su milioni flaša bili distribuirani domaćinstvima, školama, drugim javnim institucijama i stanovništvu uopšte. Ovaj projekat pružio je jedinstvenu priliku za separaciju tih plastičnih flaša od drugog otpada, što je svakako urađeno u školama, tako da je životna sredina bila zaštićena, bar u određenoj meri.

Takođe je značajno napomenuti da je projekat doprineo boljoj vidljivosti svih aktera. Duboko i Komunalac su poboljšali vidljivost svojih kompanija kao odgovornih javnih preduzeća koje preuzimaju inicijativu u rešavanju značajnih pitanja koja se odnose na upravljanje otpadom i zaštitu životne sredine. Sa druge strane, Opstanak i CEE povećali su svoju vidljivost kao uglednih organizacija stručnih na polju ekologije i zaštite životne sredine. Na primer, Opstanak je bio veoma aktivan u analizi uzroka i posledica prirodne katastrofe sa vodom za piće u Užicu.

Na kraju, značajno je pomenuti sinergiju između ovog projekta i inicijative za širenje svesti "Začepimo predrasude" koju je organizovali Udruženje invalida dečje i cerebralne paralize, sa fokusom na prikupljanje čepova sa plastičnih flaša. Studenti koji učestvuju u ovom projektu bili su aktivni u prikupljanju čepova, odvajanju plastičnih flaša u kante i donošenju čepova u Udruženje. Iako ova akcija ima finansijsku korist jer udruženje ostvaruje sopstvenu održivost kroz prodaju čepova sa plastičnih flaša, prava vrednost može se pronaći u širenju svesti lokalnog stanovništva o ljudima sa cerebralnom i dečjom paralizom.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

U skladu sa informacijama dobijenim od primarnih i sekundarnih izvora, finalna evaluacija može da potvrdi uspeh implementacije projekta, posebno na nivou postizanja ciljnih učinaka i rezultata. Projekat je bio relevantan za pravni okvir, za potrebe projektne oblasti i za identifikovane ciljne grupe. Projekat je izrađen koordiniranjem svih projektnih partnera, što je bilo dobra osnova za uspešnu realizaciju projekta. Ipak, neophodno je reći da je projektni predlog bio slabo pripremljen u nekim značajnim segmentima. Ključni nedostaci bili su u nejasnom postavljanju opšteg cilja i njegovog indikatora, kao i definiciji indikatora rezultata (indikator povezan sa specifičnim ciljem). Loše postavljeni opšti cilj i indikatori stvorili su problem u evaluaciji rezultata intervencije. Projektnom predlogu takođe nedostaju odgovarajuća analiza rizika i procene, što je takođe uticalo na proces evaluacije. Ipak, ukrštanjem primarnih i sekundarnih izvora evaluacioni tim došao je do rezultata procene koji mogu da potvrde uspeh projektne akcije.

Utisak je da bi projekat ostvario bolje rezultate u Užicu da je lokalno javno preduzeće Bioktoš bilo aktivno uključeno u realizaciju projekta. Bioktoš je nadležan za upravljanje otpadom u Užicu i ovo preduzeće ima pravne mehanizme za proširenje projektne akcije i izvan škola. Međutim, značajno je reći da neučestvovanje Bioktoša u realizaciji projekta nije imalo negativan uticaj na ostvarivanje specifičnog cilja, očekivanih rezultata i njihovih indikatora.

Projekat karakteriše visok nivo efikasnosti u projektnim operacijama. Ovaj uspeh postignut je odgovarajućim upravljanjem projektom, visokim stepenom poverenja među projektnim partnerima i dobrom podelom posla. Komunikacija između partnera takođe je bila veoma dobra, što je doprinelo uspešnoj realizaciji.

Projekat je bio i delotvoran u svojim operacijama, postižući više nego što je planirano projektnim predlogom. Projekat je ostvario specifični cilj i sve očekivane rezultate. Sistem selekcije otpada uspešno je postavljen u svim školama koje su učestvovalе u intervenciji. Pored toga, podignut je nivo svesti o primarnoj selekciji u školama kroz rad ekoloških sekcija, kvizove i eko-kampove, kao i kroz prezentacije organizovane za domare, pomoćno osoblje i druge nastavnike. Dva javna komunalna preduzeća takođe su imala korist od intervencije u vidu povećanja svojih tehničkih kapaciteta kroz nabavku specijalizovanih vozila koja su bila neophodna za uspešnu realizaciju projekta.

Postoji velika verovatnoća da će projekat biti održiv u većini svojih segmenata. Što se tiče uticaja, prognoze su slabije. Ipak, jasno je da je projekat stvorio dobru osnovu za proširenje rada na primarnoj selekciji otpada izvan škola. Zbog toga rad na primarnoj selekciji otpada treba da bude podeljen na nekoliko faza, gde bi se sledeća intervencija fokusirala na ciljne grupe kod kojih ovaj proces može biti podjednako uspešan kao i ovaj u školama.

Na osnovu nalaza, finalna evaluacija daje sledeće preporuke:

- ☞ Izrada predloga projekta veoma je značajna za dalje faze ciklusa, uključujući realizaciju projekta, monitoring i implementaciju. Zbog toga je, prilikom izrade projektne strukture, važno definisati sveobuhvatne ciljeve i merljive indikatore, inače

će biti veoma teško meriti postignuća projekta na bilo kojem nivou (učinak, rezultate ili uticaj).

- ☞ Projektni partneri treba da nastave da rade na promociji najboljih praksi koje su kreirane kroz ovu intervenciju, pokušavajući da stvore široki konsenzus o značaju primarne selekcije otpada. S tim u vezi, projektni partneri treba kod lokalnih vlasti da se bore za veću pažnju usmerenu ka pitanjima upravljanja otpadom.
- ☞ Kratkoročno, projektni partneri treba za cilj da imaju proširenje na sve javne institucije, velika preduzeća i sektor usluga (tj. banke, maloprodajne objekte, hotele, itd.) jer ne bi trebalo da bude teško organizovati proces primarne selekcije među ovim akterima.
- ☞ Projektni partneri treba da nastave da rade na pitanjima zaštite životne sredine sa partnerima preko granice, bilo onima iz ovog projekta ili sa drugima, jer postoje višestruke koristi u razmeni znanja, veština, ideja ili najboljih praksi.

ANEKSI**ANEKS 1: Spisak osoba sa kojima su obavljene intervjui**

Ime	Funkcija	Institucija	Mesto
Radojević Miloš	Menadžer projekta	RRA "Zlatibor"	Užice
Krvavac Ljubinka	Član projektnog tima	Udruženje "Opstanak"	Užice
Zarić Milica	Nastavnik	Srednja škola Užice	Užice
Rogić Mileva	Nastavnik	Osnovna škola "Slobodan Sekulic"	Užice
Ostojić Gordana	Nastavnik	Tehnička škola	Užice
Jovović Biljana	Nastavnik	Osnovna škola "Nada Matić"	Užice
Milošević Aleksandra	Nastavnik	Muzička škola "V. L. Stefanović"	Užice
Sekulić Dragica	Nastavnik	Osnovna škola "M. Milovanović"	Užice
Prtenjak Ana	Nastavnik	Umetnička škola	Užice
Đuričić Ana	Nastavnik	Tehnička škola	Užice
Mitrasinović Mirjana	Nastavnik	Medicinska škola	Užice
Bogićević Desa	Nastavnik	Osnovna škola "Dušan Jerković"	Užice
Ristović Dušica	Nastavnik	Srednja ekonomska škola Užice	Užice
Zekavičić Verica	Nastavnik	Osnovna škola "Kralja Petra II"	Užice
Milosavljević Nedeljko	Direktor	JKP "Duboko"	Užice
Todorović Nadežda	Finansijski direktor	JKP "Duboko"	Užice
Nikolić Branko	Član projektnog tima	JKP "Duboko"	Užice
Đokić Ivan	Član projektnog tima	JKP "Duboko"	Užice
Jelisavčić Rafajlo	Direktor	Osnovna škola "Slobodan Sekulić"	Užice
Bakić Predrag	Predsednik	Udruženje cerebralne paralize	Užice
Dizdarević Edin	Koordinator	JKP Komunalac	Tuzla

	projekta BiH		
Bajić Mirza	Finansijski menadžer projekta	JKP Komunalac	Tuzla
Baraković Mersed	Uredski menadžer projekta	JKP Komunalac	Tuzla
Agic Dzemila	Direktor	Centar za ekologiju i energiju	Tuzla
Suhonjic Aida	Nastavnik	Osnovna škola "Brcanska Malta"	Tuzla
Osmic Eldina	Nastavnik	Osnovna škola "Mejdan"	Tuzla
Josipović Pera	Nastavnik	Srednja škola "Sveti Franjo"	Tuzla
Begovic Mirsada	Nastavnik	Srednja škola "Ismet Mujezinović"	Tuzla
Becirovic Ramiza	Nastavnik	Srednja hemijska škola	Tuzla
Jakupović Nihada	Nastavnik	Srednja hemijska škola	Tuzla
Curo Aida	Nastavnik	Srednja mašinska škola	Tuzla
Karahodzic Amela	Nastavnik	Srednja građevinsko-geodetska škola	Tuzla
Brigic Edin	Nastavnik	Behram-begova madrasa	Tuzla
Huric Senada	Nastavnik	Osnovna škola "Pazar"	Tuzla
Zigic Alma	Nastavnik	Osnovna škola "Miladije"	Tuzla
Pezic Senada	Nastavnik	Osnovna škola "Kreka"	Tuzla
Hadzic Amir	Nastavnik	Srednja elektrotehnička škola	Tuzla

ANEKS 2: Spisak revidirane dokumentacije

Predlog projekta:

Obrazac za prijavu

Projektni budžet

Logička matrica

Projektna dokumentacija:

1. izveštaj Komisije o postavljanju kanti za otpatke u školama u Užicu

2. izveštaj Komisije o postavljanju kanti za otpatke u školama u Užicu

Plan promocije primarne selekcije otpada u školama u Užicu i Tuzli

Smernice za ekološke sekcije u osnovnim školama

Smernice za ekološke sekcije u srednjim školama

Interna dokumentacija:

Edukacija:

Izveštaj o Eko-kampu na Tari

Izveštaj o Eko-kampu u Tuzli;

Izveštaj o Eko-kvizu u 7 osnovnih škola u Užicu;

Izveštaj o Eko-kvizu u 7 srednjih škola u Užicu;

Izveštaj o Informativnim sesijama u 14 škola u Užicu;

Izveštaj o Obuci za nastavnike eko-sekcija iz osnovnih i srednjih škola;

Izveštaj o Obuci za pomoćno osoblje i domare u 14 škola u Užicu;

Izveštaj o obuci za zaposlene u JKP Duboko;

Interni monitoring izveštaj:

1. Monitoring izveštaj;

2. Monitoring izveštaj;

Užice – mesečni izveštaji za svih 15 meseci trajanja projekta;

Izveštaji o prikupljenom otpadu u Užicu i Tuzli.

Projektne izveštaji za Delegaciju:

Privremeni izveštaj

Izveštaj o toku implementacije

Monitoring izveštaji (eksterni):

1. Monitoring izveštaj

2. Monitoring izveštaj

Pravni okvir u Srbiji

Zakon o zaštiti životne sredine

Zakon o upravljanju čvrstim otpadom

Zakon o komunalnim delatnostima

Strategija upravljanja otpadom 2010-2019

Regionalni plan upravljanja otpadom, usvojen od strane Grada Užica

Lokalni plan za upravljanje otpadom, usvojen od strane Grada Užica

Odluka o komunalnom uređenju, usvojena od strane Grada Užica

Pravni okvir u Bosni i Hercegovini

Zakon o zaštiti životne sredine Federacije BiH

Zakon o upravljanju otpadom Federacije Federation BiH

Strategija upravljanja otpadom Federacije BiH 2008-2018

Federalni plan upravljanja otpadom 2012-2017

Zakon o zaštiti životne sredine Tuzlanskog kantona

Zakon o komunalnim delatnostima Tuzlanskog kantona

Intervencije za poboljšanje aktuelnog sistema upravljanja otpadom u Sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini, Studija o upravljanju otpadom u SI BiH, Adnan Hadžiefendić, Tuzla 2010.

Izveštaj o monitoringu rada Vlade Tuzlanskog Kantona 01.01.-31.12.2013, Centri civilnih inicijativa CCI, Tuzla, 2013.

ANEKS 3: Pregled prikupljenog reciklabilnog otpada u Užicu

JKP Duboko Užice		2013						2014				Ukupno
#	Škola	maj/jun	avgust	septembar	oktobar	novembar	decembar	januar	februar	mart	april	
1	Tehnička škola	0	0	0	0	0	340	260	300	180	200	1.280
2	Muzička škola "Vojislav Lale Stefanović"	0	0	0	40	20	10	20	30	10	0	130
3	Ekonomska škola	0	520	0	175	155	120	100	230	255	130	1.685
4	Užička gimnazija	29	62	0	175	205	140	80	230	255	130	1.306
5	Tehnička škola "Radoje Ljubičić"	0	0	0	0	0	200	200	0	300	180	880
6	OŠ "Dušan Jerković"	0	0	0	100	0	260	220	200	160	220	1.160
7	OŠ "Nada Matić"	0	0	0	200	160	1.520	420	220	340	100	2.960
8	Prva osnovna škola "Kralj Petar II" + Udruženje invalida dečje i cerebralne paralize	0	0	0	120	0	160	0	240	80	200	800
9	OŠ "Aleksa Dejović" Sevojno	10	0	0	0	200	0	0	180	0	0	390
10	OŠ "Slobodan Sekulić" Krčagovo	0	0	0	190	160	160	140	180	160	200	1.190
11	Umetnička škola + Crveni krst	0	0	0	0	0	100	0	0	120	60	280
12	OŠ "Stari grad"	0	0	0	0	160	110	0	60	140	0	470
13	Medicinska škola	0	0	180	1.640	1.220	1.420	1.160	1.460	1.390	1.860	10.330
14	OŠ "Miodrag Milovanović - Lune" Karan	0	0	0	0	0	60	0	0	0	0	60
15	Dom učenika srednjih škola Užice	0	0	0	0	0	0	60	100	300	180	640
16	Dečji vrtić "Poletarac" + Dom "Petar Radovanović" + JTS + Eco Hostel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	Otpad prikupljen traktorom iz svih škola	480	380	520	0	0	0	0	0	0	0	1.380
	Ukupno (kg)	519	962	700	2.640	2.280	4.600	2.660	3.430	3.690	3.460	24.941

Izvor: JKPDuboko Užice

ANEKS 4: Pregled prikupljenog reciklabilnog otpada u Tuzli

Pregled prikupljenog reciklabilnog otpada u osnovnim i srednjim školama u Tuzli
u 2013. godini (Izvor: JKP Komunalac, Tuzla)

R.B.	DATUM PREUZIMANJA	UKUPNO PREUZETA MASA RECIKLATA (kg)	UKUPNA ZAPREMINA RECIKLATA (m ³) 8,65m ³ =150kg	PET AMBALAŽA			UKUPNO UŠTEDENOG PROSTORA DEPONOVANJA (m ³)
				ZAPREMINSKI UDIO 74% (m ³)	PAPIRNA AMBALAŽA ZAPREMINSKI UDIO 25% (m ³)	ALUMINIJSKE LIMENKE ZAPREMINSKI UDIO 1% (m ³)	
1	28.05.13.	200,00	11,53	8,53	2,88	0,12	11,53
2	04.06.13.	360,00	20,76	15,36	5,19	0,21	20,76
3	05.06.13.	220,00	12,69	9,39	3,17	0,13	12,69
4	06.06.13.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
5	07.06.13.	200,00	11,53	8,53	2,88	0,12	11,53
6	14.06.13.	480,00	27,68	20,48	6,92	0,28	27,68
7	29.08.13.	900,00	51,90	38,41	12,98	0,52	51,90
8	12.09.13.	760,00	43,83	32,43	10,96	0,44	43,83
9	17.09.13.	240,00	13,84	10,24	3,46	0,14	13,84
10	20.09.13.	280,00	16,15	11,95	4,04	0,16	16,15
11	24.09.13.	220,00	12,69	9,39	3,17	0,13	12,69
12	27.09.13.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
13	01.10.13.	300,00	17,30	12,80	4,33	0,17	17,30
14	04.10.13.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
15	08.10.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
16	11.10.13.	240,00	13,84	10,24	3,46	0,14	13,84
17	18.10.13.	240,00	13,84	10,24	3,46	0,14	13,84
18	22.10.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
19	25.10.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
20	29.10.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
21	01.11.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
22	05.11.13.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
23	08.11.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
24	12.11.13.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
25	15.11.13.	140,00	8,07	5,97	2,02	0,08	8,07
26	19.11.13.	440,00	25,37	18,78	6,34	0,25	25,37
27	22.11.13.	340,00	19,61	14,51	4,90	0,20	19,61
28	29.11.13.	380,00	21,91	16,22	5,48	0,22	21,91
29	03.12.13.	140,00	8,07	5,97	2,02	0,08	8,07
30	06.12.13.	400,00	23,07	17,07	5,77	0,23	23,07
31	10.12.13.	220,00	12,69	9,39	3,17	0,13	12,69
32	13.12.13.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
33	17.12.13.	280,00	16,15	11,95	4,04	0,16	16,15
34	20.12.13.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
35	24.12.13.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
36	27.12.13.	220,00	12,69	9,39	3,17	0,13	12,69
37	31.12.13.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
TOTAL 2013		9.460,00	545,53	403,69	136,38	5,46	545,53

Napomena: Analizom i probnim vaganjem više uzoraka usvojena je srednja masa punog tovarnog prostora kamiona ($V=8,65m^3$) u iznosu od 150kg, koji je korišten u daljnoj analizi zapremina pojedinih vrsta preuzetih recyklata.

**Pregled prikupljenog reciklabilnog otpada u osnovnim i srednjim školama u Tuzli
u 2014. godini (Izvor: JKP Komunalac, Tuzla)**

R.B.	DATUM PREUZIMANJA	UKUPNO PREUZETA MASA RECIKLATA (kg)	UKUPNA ZAPREMINA RECIKLATA (m ³) 8,65m ³ =150kg	PET AMBALAŽA			UKUPNO UŠTEBENOG PROSTORA DEPONOVANJA (m ³)
				ZAPREMINSKI UDIO 74% (m ³)	PAPIRNA AMBALAŽA ZAPREMINSKI UDIO 25% (m ³)	ALUMINIJSKE LIMENKE ZAPREMINSKI UDIO 1% (m ³)	
TOTAL 2013		9460,00	545,53	403,69	136,38	5,46	545,53
2	15.01.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
3	28.01.14.	420,00	24,22	17,92	6,06	0,24	24,22
4	31.01.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
5	04.02.14.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
6	14.02.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
7	14.02.14.	300,00	17,30	12,80	4,33	0,17	17,30
8	18.02.14.	100,00	5,77	4,27	1,44	0,06	5,77
9	21.02.14.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
10	25.02.14.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
11	28.02.14.	200,00	11,53	8,53	2,88	0,12	11,53
12	04.03.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
13	05.03.14.	380,00	21,91	16,22	5,48	0,22	21,91
14	07.03.14.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
15	11.03.14.	140,00	8,07	5,97	2,02	0,08	8,07
16	14.03.14.	100,00	5,77	4,27	1,44	0,06	5,77
17	18.03.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
18	21.03.14.	360,00	20,76	15,36	5,19	0,21	20,76
19	25.03.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
20	28.03.14.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
21	01.04.14.	140,00	8,07	5,97	2,02	0,08	8,07
22	04.04.14.	200,00	11,53	8,53	2,88	0,12	11,53
23	08.04.14.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
24	11.04.14.	220,00	12,69	9,39	3,17	0,13	12,69
25	15.04.14.	120,00	6,92	5,12	1,73	0,07	6,92
26	18.04.14.	180,00	10,38	7,68	2,60	0,10	10,38
27	22.04.14.	80,00	4,61	3,41	1,15	0,05	4,61
28	25.04.14.	160,00	9,23	6,83	2,31	0,09	9,23
29	29.04.14.	100,00	5,77	4,27	1,44	0,06	5,77
TOTAL 2014		5.060,00	291,79	215,93	72,95	2,92	291,79
TOTAL 2013+2014		14.520,00	837,32	619,62	209,33	8,37	837,32

Napomena: Analizom i probnim vaganjem više uzoraka usvojena je srednja masa punog tovarnog prostora kamiona ($V=8,65m^3$) u iznosu od 150kg, koji je korišten u daljnoj analizi zapremina pojedinih vrsta preuzetih reciklata.

ANEKS 5: Terms of Reference

BACKGROUND INFORMATION

Beneficiary country:

Serbia

Contracting Authority

PUC Duboko

Duboko bb

31000 Uzice

Relevant country background

Not applicable

Current state of affairs in the relevant sector

Not applicable

Related programmes and other donor activities:

Not applicable

OBJECTIVE, PURPOSE & EXPECTED RESULTS

Overall objective

The overall objective of the project of which this contract will be a part is as follows:

To contribute to maintaining the high quality of the border area environment by cooperating in joint initiatives. Project activities contribute to environment protection, decreasing amount of disposed waste through implementation primary selection waste concept in schools and their premises.

Purpose

The purpose of this contract is to subcontract the **Project Evaluator** who will do evaluation of project School Waste Less. The evaluation aims at making an overall independent assessment about the performance of the project at both sides of the border and the level of achievement of its objectives against given indicators, as well as at providing recommendations to be taken into account for the future implementation of similar projects.

Results to be achieved by the Consultant

Evaluation report on English - approximately 12 pages, including the Annexes. It should be structured as follows:

- Introduction
- Relevance of the project (as designed to the needs of the target areas)
- Efficiency (management and value for money)

- Effectiveness (achievement of intended outputs)
- Impact (achievement of wider effects on beneficiaries and the target areas)
- Sustainability (likely future continuation of the stream of benefits)
- Cross-border dimension
- Conclusions and Recommendations

Note: the Report should emphasize evaluation of the first year of the Project in relation to the overall Project.

ASSUMPTIONS & RISKS

Assumptions underlying the project intervention

Not applicable

Risks

Not applicable

SCOPE OF THE WORK

General

Project description

Creating infrastructural and technical requirements for primary waste selection in schools provides technical framework for the project purpose. Setting up plastic bins for 4 most generated waste fractions in schools: PET packaging, aluminum cans, paper and mixed waste provides proper separate waste collecting. Purchasing and setting up containers in front of schools in Uzice provides possibility of collecting full bags of waste from bins until PUC's trucks come to transport them to the landfill. This container exists in Tuzla.

Procurement of 2 specialized vehicles provides transportation of selected waste on most convenient and most economically way. These vehicles are specific and two Public Utility Companies do not have them. It is also necessary to increase human capacities in 2 Public Utility Companies, through organization of presentations for employees who are working in collecting, transportation and secondary waste selection in Uzice and Tuzla.

For appropriate realization of project activities it is necessary to prepare school staff for primary selection process: teachers who provide support for their pupils and cleaning and support staff who clean school premises and backyards. Different education formats were conducted for each group of participants. First education was conducted for cleaning staff and contains basic level information about this process. Second education was conducted for teachers about communication of environmental topics, because previous experience shows insufficient results in work with pupils. Pupils were introduced with knowledge from this area and encourage applying it. Design and printed leaflet on this subject were distributed to 20.000 pupils in 28 schools and provides the widest dissemination level. Besides that pupils

were participate in group informing sessions which were conducted in every school covered by project activities. Another, more specific level of educating pupils was provided by biology teachers during ecological section. Next level of knowledge dissemination was achieved through participation of the most motivated pupils in quizzes. The best of them were take part in joint ecological camps on mountain Tara in Serbia and on hill Ormanica in Bosnia and Herzegovina. The project was promoted on local and regional level through Opening & Closing conferences and media broadcasting during 15 month of it implementation.

Geographical area to be covered

City of Uzice in Serbia and Tuzla Municipality in Bosnia and Herzegovina.

Target groups

Pupils, teachers and cleaning-support staff of 28 primary and high schools in Uzice and Tuzla, employees of two Public utility companies from Uzice and Tuzla engaged in process of transport and secondary waste separation.

Specific activities

The assignment has to be carried out over a period of 04.04.2014. until 18.04.2014.

- review of key project documentation
- visit to the target area and project deliverables
- interviews with relevant stakeholders
- summary of collected information, conclusions and recommendations

Project management

Responsible body

The Consultant is responsible for all the activities regarding this contract.

Management structure

The Project evaluator will be responsible for organizing his/her own activities for the achievement of the project objectives.

Facilities to be provided by the Contracting Authority and/or other parties

N/A

LOGISTICS AND TIMING

Location

City of Uzice in Serbia and Tuzla Municipality in Bosnia and Herzegovina.

Commencement date & Period of execution

The intended commencement date is 04.04.2014. and the period of execution of the contract will be 14 days from this date. Please refer to Articles 4 and 5 of the Special Conditions for the actual commencement date and period of execution.

REQUIREMENTS

Personnel

Key experts

The contractor will ensure sufficient number of qualified staff for quality and timely implementation of tasks planned by these Terms of References. Among the necessary staff, one expert will be considered as key expert and therefore his/her CV will be submitted with the application.

Key experts 1

Qualifications and skills

- Bachelor of social sciences

General professional experience

- Minimum 5 years of experience in project management

Specific professional experience

- Experience in implementation of EU funded projects
- Experience in implementation of similar activities related to assessment of effects of the projects
- At least 3 evaluations conducted
- Experience in field research
- Experience in developing survey questionnaires related to assessment and conducting interviews
- Proficiency in standard MS Office applications
- Excellent presentation and communication skills in English, both oral and written
- Strong analytical and report writing skills

Facilities to be provided by the Consultant

The Consultant shall ensure any other facilities, including the transportation means, necessary for quality and timely implementation of the tasks described in these Terms of Reference.

Equipment

No equipment is to be purchased on behalf of the Contracting Authority from this contract.

The contractor will provide all the equipment necessary for timely and quality implementation of the tasks described in these Terms of Reference.

REPORTS

Reporting requirements

The contractor will prepare the final report – evaluation report, at the end of this contract. The approval of the final report by the Contracting Authority will be the basis for issuing the final payment as indicated in the Special Conditions.

MONITORING AND EVALUATION

Definition of indicators

The indicator of the successful implementation of the contract is “Services provided in timely, quality and quantity manor, as required in these Terms of Reference”.